

Navorsings- en oorsigartikels / Research and review articles: Oorloë en gerugte van oorloë

Woord vooraf

“Oorloë en gerugte van oorloë”: Vraagstukke oor oorlog en vrede in die een-en-twintigste eeu

Oorlog: ’n ingekankerde reisgenoot

Om aan te voer dat daar in die geskiedenis van die mensdom gedurig bloedvergieting was, is beswaarlik oordrewe of aanvegbaar. Ofskoon daar dikwels, veral deur regeringslui, daarop gesinspeel word dat oorlog ’n onwenslike afwyking is, is die harde werklikheid dat oorlog diep verweef is in die geskiedenis en ontwikkeling van die mensdom (MacMillan, 2021:2). Bewyse van ’n diepewortelde menslike neiging om andere op ’n sistematiese, georganiseerde en doelgerigte wyse met ’n aansienlike mate van geweld – kortom, deur oorlog te maak – aan te val, dateer uit die vroegste tye in die mens se geskiedenis (MacMillan, 2021:16). Argeologiese opgrawings dui onmiskenbaar aan dat oorlog reeds van vroeg af ’n integrale deel van die mens se bestaan (en voortbestaan) uitmaak, ’n waarneming wat, terloops, nie net op die Westerse geskiedrol van toepassing is nie (Keeley, 1996). Tragedie, en oorlog as ’n uiting daarvan, is in wese die norm (Brands & Edel, 2019:22). Tog wys die geskiedenis ook dat, ofskoon tragedie en oorlog die norm is, die drang na vrede en vooruitgang eweneens die verbeelding van die mensdom dermate aangegryp het (en steeds aangryp) dat daar in die geskiedenis etlike rolspelers (in beide regeringskringe en die burgerlike samelewing) aange-teken is wat ten doel gehad het om tydperke van vrede teweeg te bring. Die strewe om brûe tussen eens vyandige groepe, koninkryke en, meer onlangs, moderne state te bou het dikwels tydperke van vrede – hoewel dikwels kortstondig – ingelui. Té dikwels het wydverspreide optimisme, gewoonlik vervat in verklarings dat die pas beëindigde oorlog die een is wat alle ander oorloë sal voorkom, spoedig uitloop op nog ’n vernietigende oorlog.

Vir ’n tydperk van omstreeks agt dekades, van die beëindiging van die Tweede Wêreld-oorlog in 1945 tot die Russiese inval in Oekraïne gedurende Februarie 2022, het die hoop opnuut opgevlam dat die mens uiteindelik sy rug op oorlog gekeer het. Hierdie goue era – dikwels “die lang vrede” genoem – was inderdaad ’n tydperk van *relatiewe* internasionale vrede (Chamberlin, 2018:2; Brands & Edel, 2019:64). Dié tydperk van vrede, ofskoon ’n goue era in die geskiedenis van die internasionale politiek, was egter merendeels vrede tussen die *grootmoondhede*. Naas hierdie vredestoestand, wat ongetwyfeld as ’n onderbreking van die historiese norm van oorlog beskou moet word, is daar egter ’n ander noemenswaardige én tragiese toestand.

Alhoewel die “lang vrede” inderdaad vrede tussen die grootmoondhede behels het, is die ontwikkelende wêreld nie die ellende van oorlog gespaar nie met miljoene sterftes wat gedurende hierdie tydperk aangeteken is (Brands, 2025:xvi; Chamberlin, 2018). Gevolglik was die goue era van vrede bloot ’n verplasing van oorlog, en nie die algehele uitskakeling daarvan nie. Dié goue era word terselfdertyd onlosmaaklik verbind met die ontwikkeling van daardie mees verwoestende wapen: die kernwapen. Hoewel sommige waarnemers hierdie wapens as bevorderlik vir internasionale vrede beskou het (veral tussen lande wat daaroor beskik het), het andere weer kernwapens as wapens van massavernietiging bestempel.

Waarnemers is dit vandag eens dat die goue era van die lang vrede verby is. Die Russiese inval in Oekraïne word wyd beskou as dié kritieke gebeurtenis wat hierdie era onherroeplik geskend het. Dit is noemenswaardig dat Europese lande grootliks onkant betrap is deur die oorlog, ondanks etlike waarskuwings deur waarnemers van die internasionale politiek gedurende die voorafgaande dekade of wat (veral dié verbonde aan die teoretiese skool van realisme) dat die toestande vir die terugkeer tot oorlogvoering in Europa uiters vrugbaar is. Bekoor deur die heersende (ná die Koue Oorlog) teoretiese tradisie van liberale internasionalisme – wat die vertrekpunt het dat demokratiese lande, markgerigte ekonomieë en internasionale instellings die weg tot vrede baan – is Europese lande toenemend deur geopolitieke stiksienigheid gekenmerk. Die Russiese inval in Oekraïne het hierdie diepe naïwiteit ten diepste aangetas en Europese lande (en die internasionale gemeenskap) daaraan herinner dat oorlog histories die norm is. Soos verwag kon word, het verskeie lande in Sentraal- en Wes-Europa en die Midde-Ooste koorsagtig hul militêre besteding begin vergroot (SIPRI, 2025a). Op die keper beskou, het die veiligheidslandskap versleg sedert die inval in Oekraïne (SIPRI, 2025b). ’n Nuwe era van globale oorlogvoering, soos Margaret MacMillan (2022) tereg daarop wys, doem dus nou op die horison op.

Doel en fokus van die temanommer

Gegewe die uiters kommerwekkende veiligheidslandskap van die een-en-twintigste eeu én ’n sorgwekkende afname in akademiese omgang (veral in Afrikaans) met kwessies van geopolitiek, oorlog en vrede (die tradisionele fokus van die vakgebied strategiese studies), het hierdie temanommer ten doel om, enersyds, vraagstukke oor oorlog en vrede in die een-en-twintigste eeu te ondersoek en, andersyds, ’n pleidooi te lewer dat die hoër funksies van Afrikaans op hierdie terrein steeds uitgebou word; hierdie temanommer wil trouens as beskeie bewys dien dat dit wel geskied. Ons is van mening dat diepsinnige omgang met kwessies van oorlog en vrede, veral in Afrikaans, ononderhandelbaar behoort te wees. Soos Trotsky dit gestel het, kan dit immers wees dat “ons dalk nie in oorlog belangstel nie, maar oorlog in ons belang stel” (in MacMillan, 2022).

Vrese oor die moontlikheid van ’n (derde) wêreldoorlog neem toe, met verskeie streekskonflikte wat as kruitvat hiervoor kan dien. ’n Verbreding en verdieping van die oorlog tussen Rusland en Oekraïne, ’n waarskynlike Chinese inval in Taiwan en die moontlikheid van direkte Amerikaanse ingryping ter ondersteuning van laasgenoemde, ’n verhewigde streekskonflik in die Midde-Ooste teen die agtergrond van die oorlog (tans ’n smeulende vrede) tussen Israel en Hamas, en dergelike konflikte is die konteks waarbinne die skrikbeeld van ’n volgende wêreldoorlog opdoem, ’n konflik waarin die vernaamste strydende partye met kernwapens tot die stryd kan of sal toetree. Eweneens word daar gevrees dat konflikte binne verskeie lande (hetsy in Afrika of elders) kan verdiep en oor landsgrense uitbrei. Terreur, met inbegrip van die vreesaanjaende moontlikheid van kern- en radiologiese terreur, woed voort in verskeie nuwe dimensies en nuwe domeine (onder meer die kuberruimte), sonder dat die gebruik van beproefde metodes agterweë gelaat word. Die terugkeer na ’n wêreld van internasionale oorlog, intrastaatlike konflik, en nuwe en ou vorme van terreur speel af teen die agtergrond van ingrypende tegnologiese veranderinge, waarvan die militêre aanwending van kunsmatige intelligensie by uitstek ’n voorbeeld is.

Wanneer daar nagedink word oor die metodes, oorsake, tegnologieë en dies meer van oorlog, blyk dit duidelik dat die een-en-twintigste eeu gekenmerk word deur kragtige en meesleurende golwe van verandering op die wêreldsee. Hierdie temanommer, wat die

bestudering van vraagstukke rakende oorlog en vrede as fokuspunt het, het ten doel om te put uit die wisselwerking tussen die voortsetting van die bestaande en die verandering daarvan. In die ses navorsingsartikels word daar aandag geskenk aan 'n wye reeks kwessies en gebeure wat die onrusbarende veiligheidslandskap van die een-en-twintigste eeu belig: die skrikbeeld van burgeroorloë (Matthee), 'n herbesinning van die rol en doeltreffendheid van kernwapens in oorlog (Senekal), die moontlikheid van 'n Chinese inval in Taiwan (Herman), vraagstukke oor die eliminerings van kernwapens (Pretorius & Sauer), die toenemende voorkoms van private militêre maatskappye as handlangermagte in konflikte (Neethling) en die skrikbeeld van 'n kerngewapende Iran met spesifieke verwysing na Israel se nasionale veiligheid (Coetzee).

Ons koester die hoop dat hierdie uitgawe stukrag sal verleen aan hernieuwde akademiese belangstelling in die bestudering – in Afrikaans! – van kwessies van sentrale geopolitieke en strategiese belang vir die toekoms van ons land en die breër internasionale gemeenskap, en aan debatvoering, wat 'n kernbestanddeel is van die een aktiwiteit wat selfs meer kompleks as oorlog is, naamlik die uitbouing van vrede. Ons hoop dat dit die teelaarde sal vorm vir nuwe idees en praktyke op weg na 'n meer vreedsame wêreld.

EBEN COETZEE EN THEO NEETHLING

Gasredakteurs

Desember, 2025

BIBLIOGRAFIE

- Brands, H & Edel, C. 2019. *The lessons of tragedy: Statecraft and world order*. New Haven: Yale University Press.
- Brands, H. 2025. *The Eurasian Century: Hot wars, cold wars and the making of the modern world*. New York: W.W. Norton.
- Chamberlin, PT. 2018. *The Cold War's killing fields: Rethinking the long peace*. New York: HaperCollins.
- Keeley, LH. 2018. *War before civilization: The myth of the peaceful savage*. New York: Oxford University Press.
- MacMillan, M. 2021. *War: How conflict shaped us*. London: Profile Books.
- MacMillan, M. 2022. A new age of global war. *The New Statesman*, 22 June. <https://www.newstatesman.com/international-politics/geopolitics/2022/06/the-new-age-of-global-war-margaret-macmillan/>. [12 June 2025].
- Stockholm International Peace Research Institute (SIPRI). 2025a. Unprecedented rise in global military expenditure as European and Middle East spending surges. <https://www.sipri.org/media/press-release/2025/unprecedented-rise-global-military-expenditure-european-and-middle-east-spending-surges/>. [30 October 2025].
- Stockholm International Peace Research Institute (SIPRI). 2025b. Armed conflict and conflict management. <https://www.sipri.org/yearbook/2025/02#:~:text=In%202024%20the%20global%20armed,involvement%20non%20state%20armed%20groups/>. [30 October 2025].